Նար-Դոս

Նունե

Ը

Ը

Կես ժամ հետո Սեյրանյանը նստած էր յուր ընկերոջ սենյակում մենակ և վառված լամպայի լույսով, Նունեի սեղանի վերայից առած թղթերից մինի մեջ կարդում էր հետևյալ տողերը.

«Անգին իմ Գրիգոր.

Դու չես կարող երևակայել, թե այս րոպեիս, երբ սկսում եմ այս նամակս, որպիսի հուզմունքի մեջ է իմ հոգիս, թե որքան դառն է իմ սիրտս, որովհետև ես քեզ պիտի բանամ այն գաղտնիքը կամ ավելի լավ ասած, այն ցավալի, ամենադառն իրողությունը, որ այսքան ժամանակ ես մեծ ջանքով ծածկում էի քեզանից... Օ՛, Գրիգո՛ր, ների՛ր, ների՛ր ինձ, իմ այդ գիտակցական հանցանքս, մի՛ հանդիմանիր ինձ, որովհետև ինչ որ էլ ես անում էի, բոլորը քո օգտին էր...

Սակայն նախքան իմ այդ գաղտնիքը բանալս, ես աղերսելով քեզ նախազգուշացնում եմ, որ դու փոքր-ինչ ավելի քաջասրտություն ունենաս, որ գլխումդ ոչ մի չար միտք չծնես, որովհետև ես գիտեմ, որ այն՝ ինչ որ այժմ պիտի հայտնեմ քեզ, քեզ համար մահու հարված պիտի լինի... Օ՛, ինչպես կցանկանայի, որ այս նամակը չգրեի, որքան ես ինձ երջանիկ կհամարեի, եթե դու այս մասին ոչինչ չիմանայիր և շարունակեիր քո խաղաղ, հանգիստ կյանքը, բայց մինչև ե՞րբ, անգի՛ն իմ Գրիգո՛ր՝.. չէ՞ որ մի ժամանակ պիտի պարզվի և

այդ ժամանակն ահա՛ հասել է:

Մինչև այժմ, այսինքն այս ամբողջ հինգ, առավելապես այս վերջին տարվա ընթացքում, ես իմ նամակներում քեզ միշտ գրում էի, որ ես ուրախ եմ, որ ես լավ, խաղաղ կյանք եմ վարում, և որ ես անհամբերությամբ քո ուսման ավարտելուն և վերադարձին եմ սպասում, և դու էլ միևնույն կերպ էիր պատասխանում, բայց դու ի՞նչ գիտեիր, ի՞նչ կմտածեիր, անբա՛խտ իմ Գրիգոր, որ իմ քեզ գրածներս լոկ խոսքեր էին, որ ես դրանցով արտահայտում էի իսկական կյանքիս միայն հակապատկերը, որ այգ խոսքերը գրելու ժամանակ, ես ամենադառն արտասուք էի թափում, և իմ սիրտս այդ ժամանակ ամբողջապես թույն էր... Ների՛ր, ների՛ր ինձ, իմ Գրիգոր, մի՞թե դու չես հասկանում, որ երբեք և ոչ մի բանի համար ես չէի կամենալ քո անգութ ճակատագրի հարվածներից նոր ազատված խաղաղ կյանքը նորից վրդովել, նորից թունավորել. ինչ կուզե լիներ, բայց ես կամենում էի, ես ցանկանում էի, որ դու ապրեիր, հասնեիր նպատակիդ... ա՛խ, նպատակիդ... Ես կորած լինելով, չէի կամենում երբեք քո կորստյան պատճառն էլ դառնալ... Օ՛, Գրիգոր, Գրիգոր, գիտե՞ս թե որքան ես նզովել, անիծել եմ (թող ներվի ինձ այդ) այն չարագուշակ րոպեն, երբ առաջին անգամ մենք հանդիպեցանք միմյանց, երբ անողոք ճակատագիրը մոտեցրեց մեզ միմյանց, մոտեցրեց, որպեսզի այնուհետև թափե մեզ վերա յուր բոլոր թույնը...

Սակայն ժամանակ է պարզելու խոսքերս:

Հենց նույն գիշերը, նույն րոպեին, երբ ես քեզանից բաժանվեցա, կարծես մի բան ներսից ինձ ասում էր, որ մենք այլևս չենք տեսնվիլ և եթե տեսնվենք էլ, ո՞վ գիտե, ինչպես և ինչ դրության մեջ... և, ավա՛ղ, այս վերջին տարին միայն համոզվեցա, թե որքան ճշմարիտ էր այդ դառն նախազգացումը:

Դու գնացիր, Գրիգոր, ես մնացի, բայց աստվա՛ծ իմ որպիսի՛ դատարկություն, որպիսի՛ ամայություն էի զգում ես իմ շուրջս այդ ժամանակ, որպե՛ս դառն էր իմ հոգիս, որպե՛ս ծանր էր իմ սիրտս, և որքա՛ն աղի արտասուք էի թափում... Եվ այժմ, երբ նստած մենակ՝ այս տողերս եմ գրում, ես այլևս արտասուք չեմ թափում նա սպառվել է, ես լալիս եմ միայն սրտով, և իմ արտասուքս խոցված սրտիս անվերջ հառաչանքներն են...

Թողնում եմ չորս տարին և սկսում եմ հինգերորդ տարուց, երբ, ավա՛ղ, ամեն բան արդեն վերջացած էր:

Մի անգամ մեր տունը մի ինչ-որ ինձ անծանոթ պառավ կին եկավ: Հայրս քնից նոր էր արթնացել և յուր մշտական կարմիր գինին անուշ էր անում, մայրս կար էր անում, իսկ ես գիրք էի կարդում: Ես նկատեցի, թե ինչպես ինձ անծանոթ պառավ կինը, որ մի կախարդի էր նմանում, մտնելուն պես ինձ վերա մի քննական հայացք ձգեց: Սովորական բարևից և մի քանի հանելուկային խոսքեր արտասանելուց հետո հայրս դարձավ ինձ և ասաց, որ ես իրենց խոսակցությանը ներկա չգտնվեմ: Ես զարմացա, թե ինչ էր նշանակում այդ նախազգուշությունը, սակայն հնազանդվեցա և դուրս գնացի: Մի, թե երկու ժամից հետո, ե՛ս ննջարանիս լուսամուտից տեսա, թե ինչպես պառավ կինն ու հայրս խոսելով դուրս էին գնում: Ես շտապեցի մորս մոտ՝ հարցնելու նրանից, թե այդ ինչ պառավ կին էր և ինչի՞ չթողեցին ինձ, որ իրենց խոսակցությանը ներկա գտնվեի: Մայրս նստած էր տխուր մտածմունքների մեջ, և երբ ես առաջարկեցի հարցերս, նա նայեց ուղղակի իմ աչքերին և ինձ թվաց, որ նրա այդ տխուր հայացքի մեջ ինչ-որ կարեկցություն կար... Նա ինձ ոչ մի որոշ պատասխան չտվեց, որից և ես եզրակացրի, որ այդտեղ մի ինչ-որ գաղտնիք կար, և չգիտեմ ինչի՞, բայց իսկույն ևեթ զգացի, որ այդ գաղտնիքն ինձ էր վերաբերում:

Նույն երեկո, երբ արդեն մութն էր, ես կամենում էի մտնել մորս մոտ: Դեռ ես չէի մոտեցել նրա սենյակին, երբ հանկարծ լսեցի հորս ձայնը, որ գոռում էր.

Ձենդ կտրե՛, թե չէ, աստուձ է վկա, էս սհաթին ևետ բան հոքի կոնիմ քիզ տիղնուտիղդ... Ես քեզ ասում եմ, վուր ինչ ես իմ ուզում էն պիտի ըլի... Գանա ես էստի իմ օղլուշաղի մինձը չի՞մ, գանա դիփ իմ կամքով չի պիտի ըլի՞... Մտիկ արա, թե մեկ էլ դու ինձ հակառակվիլ իս, թե մեկ էլ խոսք, մե ծպտուն իս հանի, վայ քու միխկը... Ես էլ դավի չունիմ...

Ես արդեն դռան մոտ էի և ականջ էի դնում: Հայրս լռեց, և ես խուլ հեկեկանքներ լսեցի մայրս լալիս էր... Ես փշաքաղվեցա և զգացի, որ արտասուքից խեղդվում եմ. ես վազեցի, ներս ընկա ննջարանս և, ամբողջ մարմնով դողալով մտա անկողին:

Օ՛, Գրիգոր, մինչի օրս էլ կարծես իմ անբախտ մորս խուլ հեկեկանքները լսվում են իմ ականջներում, կարծես նրա արտասուքի ամեն մի կաթիլը հրաշեկ գնդակ էր, որի պատճառած անբուժելի վերքը տակավին այրում, կիզում է սիրտս... Թեպետ մորս լաց լինելն այդ առաջին անգամը չէր, թեպետ ես շատ անգամ էի տեսել նրան լուռ արտասուք թափելիս, բայց ո՛չ մի անգամ նրա լացը ինձ վերա այնքան չէր ազդել, որքան այս անգամ... Նա միայն կարող է հասկանալ իմ դրությունս, որ ունի միակ խնամատար, բուռն սիրով սիրող մի մայր և մի բռնակալից էլ ավելի անգութ հայր... Օ՛, անբա՛խտ, թշվա՛ռ իմ մայրիկ, որպես նա լուռ խոնարհությամբ տանում էր այն ծանր լուծը, որ ամենաանգութ կերպով դնում է նրա վզին ամուսինը... ո՛րպիսի մարտիրոսական համբերությամբ նա տանում էր այն անվայել, փողոցային հիշոցները, որ ամեն օր թափում է, և որքա՛ն մեծահոգի, բարի է նա, որ ոչ մի ժամանակ չէ տրտնջում... և շարունակում է նրա հետ ապրել...

Այնուհետև գրեթե ամեն օր, այն ինձ անծանոթ պառավ կինը գալիս էր մեր տուն և առանձնապես խոսում էր հորս հետ, մայրս այլևս նրանց խոսակցության չէր մասնակցում: Բայց թե ի՛նչ բանի վերա էին խոսում նրանք այդ ոչ մի կերպ չէի կարողանում ես իմանալ, քանի՛-քանի՛ անգամ ես դիմեցի մորս այդ մասին, բայց նա միշտ լռում էր, անորոշ պատասխաններ էր տալիս, և ես ամեն անգամ նկատում էի, որ նրա աչքերը կարմիր և թաց էին...

Նույն շաբաթվա կյուրակի երեկոյան մայրս, որ սովորականից ավելի տխուր էր, ասաց ինձ, որ ես զուգվեմ վանքի մայր եկեղեցին գնալու համար: Ես հնազանդվեցա, հագնվեցա, և գնացինք: Մեզ հետ էր և հայրս, նա ճանապարհին ինձ մի նկատողություն արավ (որը սակայն ինձ շատ զարմացրեց), որ ես գլուխս միշտ բարձր պահեմ:

Մտանք եկեղեցին, ժամերգությունն արդեն վերջացել էր: Ժողովուրդ շատ քիչ կար. մնացածն էլ դառնում էր դեպի տուն: Հենց դռան մոտ, եկեղեցու մեջ ես տեսա այն պառավ կնոջը, որ հաճախ մեր տուն էր գալիս, նրա մոտ կանգնած էր մոտ հիսուն տարեկան, եվրոպական հագուստով մի հաստափոր մարդ: Նրա մարմինն ավելի փքված էր երևում, քան մսալի, իսկ խիստ չեչոտ դեմքը դեղին էր. կարծես մի ախտով վարակված լիներ: Նրա հոնքերի և թերթերունքների մեծ

մասը թափված էր. մինչև անգամ գլխի սև մազերը ինձ կասկածելի թվեցան. իսկ բեղերի բացակայությունն ու փոքրիկ, մկան աչքերը նրա դեմքին մի տեսակ հրեշային արտահայտություն էին տալիս: Ես հենց առաջին հայացքից զզվեցի այդ մարդից:

Մեր մտնելուն պես ես նկատեցի, թե ինչպես պառավ կինը ձեռով կամաց հրեց նրան և խորամանկ աչքերով ցույց տվեց ինձ վերա: Հաստափորն իսկույն հառեց ինձ վերա յուր դիվական (ինձ այդպես թվաց) աչքերը: Մենք գնեցինք մոմ, մոտեցանք բեմին, և ես այնտեղ դրված աշտանակներից մեկի վերա վառում էի, երբ հանկարծ, ի՛նչ տեսնեմ, հաստափոր անծանոթը կանգնած է կողքիս. նա էլ մոմ է վառում: Ես նրան տեղ տվի և մտածում էի, թե ինչի՞ այդ պարոնը հենց մեր գալուն էր մնում, որ ինքն էլ մոմ վառի և հենց այն աշտանակի վերա, որի վերա ես էի վառում... Ես նկատեցի, որ նրա փոքրիկ աչքերը ոչ թե մոմ կպցնելուն էին հետևում, այլ հառած էին իմ դեմքին, ինձ այնպես թվաց, թե նա կարծես կամենում էր ինձ ուտել յուր այդ փոքրիկ աչքերով... Ես սարսափեցի ակամայից և հեռացա շուտով... Մենք դուրս գնացինք եկեղեցուց և դիմեցինք դեպի տուն: Ճանապարհին ես ետ նայեցի և տեսա, որ հաստափորն ու պառավ կինը խոսելով հետևում էին մեզ. հաստափորը աչքը չէր հեռացնում ինձանից: Ես, կարծես բնազդմամբ, հասկացա, որ այդ մարդը մեծ դեր պիտի խաղա իմ ապագա կյանքիս մեջ և, ավա՛ղ, այդպես էլ եղավ...

Հետևյալ կյուրակի օրը մեր տանը մեծ պատրաստություններ էին տեսնում: Ես չէի իմանում, թե այդ ինչի՞ համար է, այդ պատճառով դիմեցի մորս: Մայրս նստած էր շատ տխուր. նրա աչքերը շատ լաց լինելուց ուռել էին բոլորովին: Նա նայեց ինձ. նրա հայացքի մեջ անսահման քնքշություն, սեր և միևնույն ժամանակ կարեկցություն էր նշմարվում: Նա կամենում էր խոսել, բայց ըստ երևույթին չէր կարողանում:

Մայրիկ, ի՞նչ է պատահել քեզ, վախեցած հարցրի ես:

Հանկարծ նա վեր կացավ տեղից և ջերմագին գրկելով ինձ ասաց.

Քեզ այս գիշեր նշանում են, անգին աղջիկս...

Եվ նա սկսեց դառնապես արտասվել:

Ի՜նչ, սարսափած կանչեցի ես դուրս պրծնելով նրա գրկից, ես կարծեցի, թե այդ խոսքերի հետ ամբողջ տունը փուլ եկավ գլխիս:

Հայրդ կամենում է քեզ այս գիշեր նշանել, կրկնեց մայրս, և գիտե՞ս ում վերա, այն մարդու, որ դու անցյալ կյուրակի տեսար եկեղեցում:

Ես այլևս ոչինչ չէի լսում. աչքերս բոլորովին մթնեցին, գլուխս պտտվեց և գրեթե անզգա ընկա բազկաթոռի վերա:

Այնուհետև մինչև մյուս օրն առավոտյան ես ոչինչ չեմ զգացել, թե ինչ է պատահել ինձ նույն գիշերը: Ես մի տեսակ անզգայության մեջ էի: Աչքերս բանալուն պես՝ տեսա մորս նստած անկողնիս մոտ:

Ինչպե՞ս ես, աղջիկս, եղավ նրա առաջին հարցը: Ես նայեցի նրան զարմացած:

Ի՞նչ է պատահել ինձ, հարցրի ես իմ կողմից:

Աստված իմ, դու չե՞ս հիշում երեկվա անցքը...

Ես բոլորովին ոչինչ չեմ հիշում:

Դու չե՞ս հիշում, որ երեկ գիշեր քեզ արդեն նշանեցին...

Ես կարծեցի, թե հանկարծ սրտումս դաշույն ցցեցին:

Սուտ է, սուտ է, մայրիկ, դու ինձ խաբում ես... դու ինձ փորձում ես, աղաղակեցի ես խելագարի նման:

Օ՜, հազար երանի կլիներ, եթե այդպես լիներ, անգի՛ն աղջիկս, ասաց մայրս տակավին լաց լինելով: Բայց ի՞նչ ունիմ քեզ խաբելու, քեզ փորձելու, անբա՜խտ աղջիկ... Դու բոլորովին անզգա էիր, երբ հայրդ հրամայեց, որ քեզ բռնի հագցնեն և ներս տանեն դահլիճը, որտեղ արդեն վաղուց սպասում էր քեզ փեսացուդ: Դու ապուշի նման անձնատուր էիր եղել, մի ընդդիմություն անգամ ցույց չէիր տալիս... Ես խնդրեցի, աղաչեցի հորդ, դառն արտասուքով թրջեցի նրա ոտները,

որպեսզի քեզ հանգիստ թողնեին, որպեսզի նա խղճար քեզ վերա, բայց նա այնքան կատաղած էր, որ քիչ էր մնում ինձ դաշույնով սպաներ, երկյուղից ես լռեցի բոլորովին... Օ՛, անգին, անգին աղջիկս, ի՞նչ չէի տալ, ի՞նչ չէի անիլ, միայն թե կարողանայի ազատել քեզ այդ գազանների ձեռքից, միայն թե...

Արտասուքը խեղդեց նրան բոլորովին, և նա սեղմեց ինձ՝ յուր գրկի մեջ: Ես քարացած լսում էի նրան, բայց դարձյալ չէի հավատում, մի՞թե իսկապես ես կորած էի բոլորովին, մի՞թե իսկապես ինձ նշանել են այն մարդու հետ, որին հենց առաջին հայացքից ատեցի... բայց մի՞թե իսկապես կարող է մի այդպիսի անգթություն գոյություն ունենալ, որ գործ են դրել ինձ վերա:

Դու դարձյալ ինձ չե՞ս հավատում, աղջիկս, ասաց մայրս նայելով իմ անմիտ, չոռած աչքերիս, բայց նայի՛ր մատիդ մատանուն, անբա՛խտ աղջիկ:

Իրավ որ մատիս վերա մի թանկագին մատանի տեսա, ես կարծեցի, թե այդ ոչ թե մատանի է, այլ մի թունավոր օձ, որ մատովս էր փաթաթվել: Այն ժամանակ միայն հավատացի, որ մայրս ինձ չի խաբում, և ես իսկույն հանելով մատանին, դեն շպրտեցի:

Կորցրե՛ք այս... ես երբեք և ոչ ոքի կնության չեմ գնալ, աղաղակեցի ես հուսահատական արտասուք թափելով: Հանկարծ այդ միջոցին դուռը բացվեցավ, և շեմքի վերա երևաց հայրս: Ես իսկույն նայեցի նրան. նրա դեմքն այն աստիճան կատաղի էր, որ ես ակամայից դողացի և ամուր կպա մորս, որ նույնպես սարսափած հորս վերա հառած ահռելի հայացքից լռել և դողում էր, ինչպես տերև: Մենք այդ րոպեին նմանում էինք վախկոտ գառների, որոնք գայլին տեսնելուն պես՝ կպչում են միմյանց, սպասելով, որ գազանը մոտենա և պատառոտե նրանց... դեռ մի րոպեաչափ լռություն տիրեց, երբ վերջապես հայրս ծանր քայլերով մոտեցավ մորս և ինչ-որ կրակված հայացքով նայելով ուղղակի նրա սարսափից չոռած աչքերին, ասաց կամաց, բայց մի այնպիսի ձայնով, որից բոլոր արյունը սառեց մեր երակների մեջ:

Թե մեկէլ էս էրեխուն գժվեցրիլ իս, վա՛յ քու միխկը... Վերջին անգամն իմ ասում, աստուծ է վկա, խանչալախորով կոնիմ քեզ էն սհաթին և ետ... Ես ցերեմոնիեք չիմ գիդի:

Եվ նա դուրս գնաց:

Օ՛, Գրիգոր, այո՛, ես հաստատ համոզված էի, որ նա անպատճառ կկատարեր յուր խոսքը. խո դու ինքդ տեսել ես, թե մինչի ո՞ր աստիճանի է հասնում նրա կատաղությունը... իրավ որ անբախտ մայրս այնուհետև բերանը չի բացե այդ մասին. երկյուղից նա իրեն միշտ հեռու էր պահում ինձանից, և երբ ես նրան տեսնում էի, նրա աչքերը միշտ ուռած ու կարմիր էին լինում. նա լուռ անօգուտ արտասուք էր թափում ինձ յուր միակ սիրելի աղջկա համար: Նա ճնշում էր յուր մեջ մայրական սիրո ամենաքնքուշ զգացմունքները: Նա չէր կարողանում, նա չէր համարձակվում ինձ պաշտպանել, նրան արգելում էին, նրան սպառնում էին սոսկալի մահով...

Մի քանի օրից հետո ես իմացա, որ հարսանիքս երկու շաբթից հետո է լինելու: Անգի՛ն Գրիգոր, այժմ քեզ եմ թողնում երևակայել իմ դրությունս... Մինչև այժմ ես իմ գլխովս անցած բոլոր բաները դարձյալ երազ էի համարում, ես հավատալ չէի կամենում, որ հայրս իսկապես այնքան անգութ կգտնվի, որ ինձ այն մարդու ձեռքը կձգե, որի հրեշային պատկերը հիշելիս անգամ բոլոր արյունս սառում էր երակներիս մեջ... Բայց այժմ, այժմ միայն ես համոզվեցա, որ այդ ամենադառն իրաղություն էր: Մի՞թե իսկապես ես այն ծերունի հրեշի կինը պիտի լինեի. մի՞թե իսկապես իմ ծաղիկ հասակս այդպես շուտ, այդպիսի սոսկալի կերպով պիտի թառամեր, և որ ինձ ավելի խելագարության էր հասցնում, մի՞թե իսկապես ես պիտի բաժանվեի քեզանից ընդմիշտ, հավիտյան, անգի՛ն Գրիգոր... Հապա մեր նախագծած ցնորքները, նպատակնե՞րը... Աստված իմ, ի՞նչ անեի, որին դիմեի, որի՞ն աղաչեի, որ ինձ թշվառիս, անպաշտպանիս ազատեր այդ դրությունից, որ հեռացներ ինձ այն ահարկու վիհից, որի մեջ անդառնալի կամենում էին ինձ գլորել: Ես մենակ էի, ամբողջ աշխարհիս մեջ մենակ...

Մինչև անգամ աստված էլ ինձ չէր լսում... Մի ելք միայն կար, որին ինձ նման թշվառներից շատերը դիմել և դիմում են դա ինքնասպանությունն է... բայց, օ՛, պակաս սարսափի մեջ չէր գցում ինձ և դա ինքնասպանությունը... Ես ինչ իրավունք ունեի կյանքիս վերա սպառնալու, մի՞թե ես միայն ի՛նձ էի պատկանում, հապա իմ մա՞յրս, իմ անգին, անբախտ մա՞յրս... ես որ մեռնեի, ի՞նչ պիտի աներ նա, ի՞նչ պիտի լիներ նրա դրությունը... չէ՞ որ ես նրա միակ

ուրախությունն էի, չէ՞ որ նա միայն ինձանով էր մխիթարվում, ինձանով ապրում... Իսկ դո՞ւ, դո՞ւ, իմ հոգույս հատոր, Գրիգոր... այնուհետև ես ի՞նչ պատասխանեի քեզ, մորս... աստվա՛ծ իմ, աստված, ես դարձյալ հույս ունեի, հո՛ւյս, որ հայրս ինձ կխղճար, չէ՞ որ ես նրա միակ, միակ զավակն էի, չէ՞ որ նա քար չէր: Եվ այսպես մի օր արտասուք թափելով ես ընկա նրա ոտները, ես համբուրում էի, թրջում էի նրա ոտները, աղերսում էի, որ թողնի յուր մտադրությունը, բայց նա կատաղած ինձ ոտով մի կողմը հրեց և հրամայեց, որ ես այլևս այդպիսի «անամոթություններ» չանեմ... Հանգավ հույսիս վերջին նշույլը: Երևակայիր, Գրիգոր, մի խեղդվող, որի գլուխը փրփրան գետի երեսին հազիվհազ երևում է և որ, հավաքելով յուր վերջին ուժը, կամենում է հասնել ջրի հոսանքի հետ խաղալով գնացող մի փոքրիկ տաշեղին, որի վերա է նա տեսնում յուր փրկության հույսը այդ կատաղի մռնչող գետի ալիքների մեջ, նա մեկնում է յուր ձեռքը դեպի այդ տաշեղը, հանկարծ տաշեղն անհայտանում է նրա աչքերից, և նա կուլ է գնում ջրային գերեզմանի մեջ: Ասա՛, Գրիգոր, ի՞նչ կլինի մի այդպիսի մարդու դրությունը, իսկ իմ դրությունը դրանից էլ սոսկալի էր... կռվել այլևս անհնար էր: Թո՛ղ կատարվի իմ ճակատագիրս վերջապես վճռեցի ես և անձնատուր եղա:

Ինձ պսակեցին, և ես դարձա նրա կինը, ուրիշ խոսքերով ինձ թաղեցին կենդանի, և ես շարունակում էի ապրել...

Մի քանի խոսք կասեմ, Գրիգոր, իմ ամուսնուս մասին, որոնցից դու կարող ես երևակայել իմ ներկա դրությունս: Ամուսինս Թիֆլիսի ամենահարուստ վաճառականներից մեկն է, այն վաճառականներից, որոնց դիզած հարստության ամեն մի կոպեկը ամենակեղտոտ միջոցներով է ձեռք բերված, և որոնց աստվածը միայն փողն է: Իմ ամուսինս այնպիսի մարդկանցից է, որոնց ապաստարանը պատանեկությունից սկսած մինչև խորին ծերությունը միշտ և միայն անբարոյականության տեղերն են, անբարոյականության, որի հետքերն անջնջելի կերպով դրոշմվում են նրանց վերա և այն անբուժելի կերպով ազդում է նրանց ֆիզիկական առողջության վերա, և նրանց ախտերով վարակված կյանքը վարակում է և իրենց շրջապատողներին... մի խոսքով իմ ամուսինս այնպիսի մարդկանցից է, Գրիգոր, որոնք ոչ թե մարդ (օ՛, ափսոս է այդ սուրբ անունը), այլ հրեշ միայն պիտի կոչվին... Եվ ես աշխարհիս մեջ ամենաանբախտն,

ամենաթշվառը դրա ձեռքն ընկա, դրա, որը մի օրում թունավորեց իմ նորածիլ կյանքս, ինչպես սաստիկ հյուսիսին, որ մի քանի րոպեում չորացնում է մի գեղեցկատեսիլ, նորաբողբոջ ծաղիկ: Այո, մի օրում, Գրիգոր, այդ հրեշն ինձ այն վիհը գլորեց, որից երբեք և ոչ մի կերպ դուրս գալ կարելի չէ... Ահա՛, թե ինչի իմ անբախտ մայրս այնքան դառն, այնքան աղի արտասուք էր թափում ինձ համար. նա ինձ վաղուց կորած էր համարում, որովհետև նա վաղուց արդեն ճանաչում էր այդ հրեշ մարդուն: Նա ավելի լավը կհամարեր արյունախորով տեսներ ինձ ընկած յուր ոտների առաջ, քան այդ մարդու ձեռքին, բայց նա անզոր էր, նրա ձեռքին ոչինչ չկար...

Գուցե այդ ինձ հարցնես, սիրելի Գրիգոր, թե ի՞նչն էր պատճառը, որ հայրս ինձ հենց այդ հրեշ մարդու հետ ամուսնացրեց, մի՞թե նա նրան չէր ճանաչում, նրա կյանքին ծանոթ չէր. եթե ծանոթ չէր, խո մայրս ճանաչում էր, մայրս կնախազգուշացներ նրան, նա ցույց կտար նրան այն կորուստը՝ դեպի որը նա կուրորեն հետևում էր այո՛, Գրիգոր, կպատասխանեմ ես քեզ, նա մորիցս այդ ավելի լավ գիտեր, նա ավելի լավ էր ճանաչում այդ մարդուն և դրա վարած կյանքը, քան մայրս, բայց տես, թե բանն ինչումն է: Հայրս ինչպես դու գիտես, սովորություն ունի միշտ կլուբ գնալու, ավելորդ է ասել, թե որքան գումարներ է նա այդտեղ տարել և տարվել... Մի երեկո նա պատահել է այնտեղ իմ ամուսնուն, և երկուսով սկսել են թուղթ խաղալ, այդ գիշեր հորս բոլորովին չէ հաջողվում, և նա սկսել է տանուլ տալ: Նա կատաղությունից սկսում է հետզհետե գումարները ավելացնել: Վերջապես այդ գիշեր նա վեց հազար ռուբլի է տանուլ տվել: Իհարկե, այդ փոքր գումար չէ և հայրս երկար ժամանակ չէ կարողացել թե չէ՝ ուզեցել վճարել: Տեսնելով այդ և կասկածելով, թե միգուցե հայրս այդ ամենևին էլ չի վճարիլ, պարտատերը մի լավ բան է մտածում այն է՝ փողի տեղ ինձ առնե և այդ բանն այն, ինձ անծանոթ, պառավ կնոջ միջնորդությամբ առաջարկում է հորս, որն յուր կողմից մեծ ուրախությամբ ընդունում է այդ առաջարկությունը: Հայրս այդտեղ յուր համար երկու մեծ օգուտ է տեսնում առաջինը, որ յուր վեց հազար պարտքից է ազատվում և երկրորդը ինձ առանց օժիտի է ամուսնացնում և այդ էլ մի այնպիսի հարուստ մարդու հետ, որպիսին էր իմ ամուսինը: Ես հետո իմացա, որ այդ մարդուն գրեթե ամենքը ճանաչելիս են եղել և ոչ ոք դրան չէ կամեցել աղջիկ տալ, չնայելով, որ ինքն է առաջարկելիս եղել փող: Ես երկար չեմ խոսում, Գրիգոր, ես քեզ եմ թողնում մտածել իմ հոր, իմ

հարազատ հոր այդ վարմունքի վերա:

Եվ այսպես ես ծախված էի, կամ ավելի ճիշտն ասած, ես կենդանի արարածս թղթի մեջ կլուբում տանուլ էի տված և այն էլ իմ հարազատ հոր ձեռքով... Օ՛հ, ես չեմ կարող այլևս մի բան ասել, իմ սրտիցս արյուն է կաթում, իմ վաղուց ցամաքած աչքերիցս արտասուքի կաթիլներ են դուրս ցայտում իբրև բողոք, բայց ո՞ւմը և ո՞ւմ դեմ...

Հասկանալի է, Գրիգոր, որ ես այլևս չէի կարող այն՝ կայտառ, վարդագեղ աղջիկը մնալ, ինչպես առաջ: Իմ ամուսինս հենց առաջին օրից մի այնպիսի ցավ պարգևեց ինձ, որից միայն մահով են ազատվում... Բժիշկները խորհուրդ էին տվել այս ամառը ամառանոցում անցկացնելու, և երբ ես գրում եմ իմ այս տողերը, մենք գտնվում ենք ամառանոցում: Այս նամակը շատ վաղուց է, ինչ սկսել եմ, օրը մի քանի տող հազիվ եմ կարողանում գրել: Այսօր տանը ոչ ոք չկա, ամուսինս և հայրս քաղաքումն են, իսկ մորս, որը մի րոպե անգամ ինձ մենակ չէ թողել, ես հազիվհազ ուղարկում եմ տեղիս հասարակաց այգին զբոսնելու: Բժիշկ ամենևին չեմ ընդունում, ես կամենում եմ շուտով մեռնել, թողնել այս փուչ աշխարհը, որտեղ իմ մանուկ կյանքս այսպես շուտ թունավորեցին, որտեղ իմ ձգտումներով, նպատակներով լի սիրտս ճմլեցին, մեռցրին... Օ՛, այո՛, մահը այդ կյանքի ալեկոծության նավահանգիստը, այդ ինձ նման թշվառների մենակ փրկության հույսը... Ո՞րպես քաղցր է թվում ինձ... Մեռնե՛լ, հանգստանա՛լ, հանգստանալ ընդմիշտ, հավիտյան... Ահա՛ ես տեսնում եմ այնտեղ մի լուսաճաճանչ հրեշտակ. նա ժպտում է ինձ, նա շշնջում է ինձ. «Բավ է, դու ապրես այդ թունավոր աշխարհում, որտեղ մարդկանց համար ոչինչ սուրբ, ոչինչ նվիրական բան չկա, ե՛կ, ես կթռցնեմ քեզ իմ լուսաճաճանչ թևերիս վերա դեպի երկնքի հավիտենականությունն այնտեղ, որտեղ միայն խաղաղություն, սուրբ սեր, և անդորրություն է տիրում»... Եվ ահա՛, ես ընկնում եմ դրա գիրկն, և այդ քա՛ղցր է, քա՛ղցր է...»:

. . . . . .

Բժիշկ Սեյրանյանն ապրեց և ապրում է, նա կատարեց յուր երդումը: Նա մինչի յուր վերջին շունչը չի մոռանալ Նունեի հիշատակը, և մինչի օրս էլ նա կատարում է նրա վերջին խոսքը: